

HAÇLI SEFERLERİ VE DOĞU HİRİSTİYANLARI

Ebru Altan

1095 yılında Haçlı Seferi için yapılan çağrıda bu hareketin hedefi, “kutsal toprakları kurtarmak ve Doğu Hıristiyanlarına yardım” şeklinde ifade edilmişti. “Haklı bir neden”e dayanma çabası içinde olan Papa II. Urbanus, abartılı ve gerçeği aksettirmeyen ifadelerle seferin amacını açıklarken asıl gerçekleri kamufle etmişti. Haçlı Seferleri döneminde iki taraf arasındaki ilişkiler göz önüne alındığında bu hareketin, söylenenin aksine Doğu Hıristiyanlarına yardım için değil, Doğu’da kendi çıkarlarına uygun yeni bir düzen kurmak için yapıldığı görülüyor. Gerçekten de Türklere karşı Bizans’a yardım etmek, Doğu Hıristiyanlarını Müslümanların sözde vahşetinden ve zulmünden kurtarmak iddiasıyla başlatılan Haçlı Seferleri, aksine bölgedeki Hıristiyanlar açısından çok olumsuz sonuçlar doğurdu.

7. yüzyılın sonunda ortaya çıkan dogmatik anlaşmazlıkların ardından zaman içinde birbirinden tamamen uzaklaşmış olan Doğu ve Batı kiliseleri, 1054 yılında kesin olarak ayrılmış (*Schisma*), böylece birbirine karşı üstünlük iddiasında bulunan iki rakip kilise durumuna gelmişlerdi. 11. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bir fırsat, Roma Kilisesi’ne Doğu’ya karşı harekete geçme imkânı verdi. Askerî bakımdan çok zayıf düşen ve 1071’den beri Anadolu’daki Türk ilerleyişine karşı koyamayan Bizans, Hıristiyanlığın doğu sınırını güvence altına almak için Batı’dan Türklere karşı ücretli asker istiyordu. Roma Kilisesi, bu teklifi kendi çıkarlarına uygun olarak değerlendirip ücretli asker göndermek yerine Doğu’ya büyük bir askerî sefer düzenledi. Papalık, bu suretle İstanbul Patrikliği’ni kendine tabi kılmayı ve Hıristiyanlık âleminin en yüksek hâkimi olduğu iddiasını ispatlamayı ümit ediyordu; ayrıca Batı dünyası, Akdeniz ve çevresindeki İslâm hâkimiyetini yok edip Anadolu ile birlikte Yakın-doğu’ya da hâkim olabilirdi.

Buna uygun olarak papa, 27 Kasım 1095’de Clermont Konsili’nde, Batı Hıristiyanlarına doğuda güç, para ve toprak sahibi olmayı vaat ederek onları, Do-

ğu'daki din kardeşlerini "Türklerin baskı ve zulmünden kurtarmak" için düzenlenecek olan bir sefere katılmaya davet etti. Halbuki Kudüs'ün 7. yüzyılda Müslümanlar tarafından fethi ve daha sonra bölgede Türk hâkimiyetinin kurulması yerli Hıristiyanlar açısından bir sıkıntıya yol açmamış, kendilerine hoşgörüyü muamele edilmişti. Başka bir deyişle, papanın gerçeği yansıtmayan iddiası, savaşı başlatmak için bir bahaneydi. Amaç, kendi mezheplerine aykırı inançtaki Doğu Hıristiyan toplumlarına yardımdan ziyade onlar üzerinde hâkimiyet kurmak ve bölgede yeni bir düzen tesis etmektir. Aslında Batılı Hıristiyanlar için Müslüman Türkler ile Ortodoks Hıristiyanlar arasında hiç bir fark yoktu.

Haçlılar, daha Macaristan'dan ve Balkanlar'daki Bizans arazisinden geçerken yağma ve talana başlamış, sözde yardıma geldikleri Hıristiyan din kardeşlerini katletmiş, evlerini kundaklamış, kiliseleri bile yağmalamışlardı. Bizans bunları kontrol altına alabilmek için zor kullanmak durumunda kalmış, İstanbul önünde de iki taraf arasındaki ilişkiler hiç bir zaman dostça olmamıştı. Bizans halkı çapulcu ve vahşi davranışları yüzünden kendilerine büyük sıkıntılar çektiren Batılılardan nefret etmişti. Fakat Bizans ve Haçlılar karşılıklı çıkarları sebebiyle birbirlerine katlanmak ve anlaşmak durumunda kalmışlardı. Ağustos 1096'da Bizans gemileriyle Anadolu topraklarına geçirilen Birinci Haçlı Seferi'nin ilk grubu, İzmit Körfezi boyunca ilerlerken de Ortodokslara karşı duydukları nefreti açıkça belli etmiş, her yeri tahrip ederek yerli Hıristiyan halka pek çok kötülük yapmıştı. 12. yüzyıl Bizans tarihçisi Anna Komnena, İmparator Aleksios tarafından Yalova yakınındaki Kibotos adlı karargâha yerleştirilen Haçlıların etrafta sergilediği vahşeti şu sözlerle ifade etmiştir: "... çevrede korkunç bir katliama giriştiler; bebekleri mızraklara geçirip ateşe kızarttılar, büyüklere ise mümkün olan her yöntemle işkence yaptılar."

Birinci Haçlı Seferi sırasında Bizans'la yapılan anlaşmayı hiçe sayan Haçlılar, ele geçirdikleri eski Bizans topraklarını İmparator Aleksios Komnenos'a teslim etmediler; zapt ettikleri Urfa'da, Antakya'da Kudüs'te, Trablus'ta devletler kurup Yakındoğu'ya yerleştiler. Latinlerin zapt edip yerleştikleri yerler, birçok mezhebin bir arada var olmayı başardığı topraklardı. Kilise geleneğine göre *heretik* (sapkın) olarak kabul edilen yerli Hıristiyan toplumlar şimdi Latinlerin tebaası durumundaydılar. *Heretik* olarak tanımlananlar farklı diller konuşuyorlar, ayinlerde Franklara yabancı olan kendi geleneklerini uyguluyorlardı; yani ibadet şekilleri, dilleri, gelenek ve görenekleri, kıyafetleri bile batıllara yabancıydı. Elbette birçok yerde Müslümanlar çoğunluklardı. Fakat bölgede Haçlılara karşı değişik tavırlar sergileyen farklı toplumlar bir arada yaşıyordu.

Suriye, Filistin ve Mısır'ın Ortodoks Grekleri (Melkîler) Bizans imparatorunun koruması altındaydı. Antakya, Kudüs ve İskenderiye'nin Melkî patrikleri İstanbul'dan atanırdı. Grekçe konuşanlar ile Arapça veya Süryanice konu-

şanlar diye iki gruba ayrılmışlardı. Haçlılar tarafından zapt edilen bütün topraklara yayılmış olan Ortodoks Grekler, Filistin’de çoğunlukta olup yaygın olarak Süryanice veya Arapça konuşuyorlardı.

Kudüs Krallığı’ndaki yerli Hıristiyanların menşei çeşitli olmakla beraber genellikle Ortodoks kiliseye mensuptular. Bölgedeki Hıristiyanlar başlangıçta Latinlerin zaferine çok sevinmişlerdi, fakat onların beklentilerinin aksine gelişmeler oldu; bu durum Haçlıların hem yerli Hıristiyanlarla hem de Bizans ile ilişkilerinin iyice gerginleşmesine yol açtı. Antakya’nın (3 Haziran 1098) ve Kudüs’ün (15 Temmuz 1099) Haçlılar tarafından zaptından sonra Suriye ve Filistin’de 13. yüzyıl sonlarına kadar varlığını sürdürecektir olan Latin Kilisesi kuruldu. Antakya ve Kudüs’te Ortodoks patrikler yerine Latin patrikler atandı. Kudüs’te Arnoul adında bir papaz patrik seçilirken, 1100 yılında Antakya’nın Ortodoks patriği IV. Ioannes’in yerine Latin Patrik Bernard de Valence atandı. Ortodoks piskoposların yerini de Latin piskoposlar aldı ve onları kendileriyle aynı seviyede değil, yardımcıları olarak gördüler; pek çok piskopos da sürgüne gönderildi. Görevden alınan din adamları İstanbul’a gittiler ve unvanlarını en azından ismen korudular. Latin patriğin hâkimiyetini kabul etmek durumunda kalan Ortodokslara ikinci sınıf Hıristiyan tebaa muamelesi yapıldı ve kendilerine daima şüpheyle bakıldı, şahitlikleri bile kabul edilmedi. Sıradan vatandaşlar Latin piskoposlara itaat eder gibi görünseler de aslında kendilerine hiç önem vermediler.

Hoşgörüden uzak olan Latin Kilisesi yerli Hıristiyanlara acımasız davrandı. Yeni Patrik Arnoul, hemen Kutsal Mezar Kilisesi’nde Doğu adetlerine göre ibadeti yasakladı, bu adetlere uyan papazları da aforoz etti. Oysa Grek, Gürcü, Ermeni, Yakubî veya Kopt bütün Doğu Hıristiyan mezheplerinin Kutsal Mezar Kilisesi’nde ayrı bir mihrabı vardı, kilise hepsine açıktı. 461 yıl devam eden İslâm hâkimiyeti döneminde de bunların inançlarına saygı gösterildiği gibi her türlü hakları güvence altına alınmıştı. Fakat kendilerine yardım için yapıldığı iddia edilen Haçlı Seferi, aksine onların durumunu olumsuz yönde etkilemiş, Latin hâkimiyeti kendilerine zarardan başka bir şey getirmemişti. Patriğin, Gerçek Haç’ın yerini öğrenmek için yerli Hıristiyanlara işkence yaptıracak kadar ileri gitmesi, Latin Kilisesi’ne karşı nefreti artırdı. 1186’da ölmüş olan 9 yaşındaki çocuk Kral V. Baudouin’in kemiklerinin, 1806 yılında merasimle şehir dışına götürülüp, lanetler okunarak bir uçuruma atılması, yerli Hıristiyanların Latinlere karşı nefretinin yüzyıllar sonra bile canlı kaldığını göstermektedir.

Öte yandan Latinler Doğu’da tutunabilmek için yerli halkın desteğine muhtaçtılar; bir azınlık olarak kalmamak için bu dünyanın bir parçası olmalıydılar. Bu sebeple Haçlı kralları Ortodokslara karşı dostça davranmak ve anlayışlı olmak durumundaydılar. Kudüs Kralı I. Baudouin kendi sarayında yerli Hıristiyanların kendi dillerini kullanmalarına, kendi adetlerini uygulamalarına izin

vermişti; civarda Müslüman hâkimiyetindeki topraklarda yaşayan Hıristiyanları da Filistin'e göç etmeye teşvik etmişti. Ayrıca Frankların yerli hanımlarla evlenmeleri desteklenmiş, Kudüs Kralları I. Baudouin ve II. Baudouin daha Urfa kontu oldukları dönemde Ortodoks inançlı yerli hanımlarla evlenmişlerdi.

Doğu'daki Frank devletinin temelini teşkil eden cemaatlerden biri de Yakubîlerdi (Süryanî Ortodokslar). Yakubî Süryanîler, kuzeyde Toroslardan güneyde Kudüs'e, batıda Akdeniz'den doğuda Mezopotamya'ya kadar uzanan geniş bir alanda yaşamakla beraber kuzeyde daha yoğundular. Kadıköy Konsili'nde (MS 451) kabul edilen doktrini benimsemeleri yönünde Bizans'ın uyguladığı baskılara karşı koyan Yakubîler, patriklerini Antakya'dan kovmuş ve sürekli kendilerini baskı altında tutmaya çalışan Bizans'tan nefret ediyorlardı; bu durum, bir tepki olarak Haçlıları memnuniyetle karşılamalarına neden oldu. Haçlılar da genelde onlara dostça davrandılar. Zira yerli Hıristiyanlar içinde çoğunlukta olan Yakubî Süryanîler, aynı zamanda eğitilmiş bir sınıf olup mimarlık ve tıp alanında şöhret kazanmışlardı. Bunlardan faydalanmak Latinlerin menfaatineydi. Bu yüzden Haçlılar Yakubîlerle iyi ilişkiler kurmaya gayret ettiler. Yakubî patriklerin ve piskoposların yerine Latin din adamları tayin etmediler.

Bununla beraber Eyyübîlerin yükselişiyle beraber Yakubîlerin Haçlılara karşı bakış açısı değişmeye ve iki taraf arasındaki ilişkiler hassaslaşmaya başladı. Yakubîler ne dindaşlarıyla ne de içlerinde yaşadıkları Eyyübîlerle ilişkilerin kötüleşmesini göze alamıyorlardı. Eyyübî hâkimiyetinin ilk döneminde Franklar ile Yakubîler arasındaki iyi ilişkiler devam etti. 1156'da Kudüs'teki St. Mary Magdalene Kilisesi restore edilerek genişletildi. Ayrıca yeni inşa edilen başka bir kilisenin açılışına Antakya Latin Patriği Aimery de Limoges de katıldı. Eyyübîlerin gittikçe artan gücü karşısında Latin Kilisesi, Süryanîlerle ilişkileri güçlendirmeye ve onların sadakatinin devamını sağlamaya çok önem veriyordu. Fakat Kudüs'ün 1187'de Müslümanlar tarafından fethiyle durum değişti; iki taraf da karşılıklı olarak birbirine ağır ithamlarda bulunurken Latinler, Müslümanlarla ilişkilerinden dolayı Süryanîlere hep şüpheyle baktılar.

Doğu Hıristiyanlarının başka bir grubunu teşkil eden Ermeniler de, Türk ve Bizans hâkimiyetinden kurtulmak umuduyla Haçlıları dostça karşılamışlardı. Ermeniler, bir süre önce Kafkaslardaki yurtlarından Bizans tarafından çıkarılmış olup şimdi Kilikya dağlarından Fırat'a kadar uzanan topraklarda yaşıyor, kendi dillerini konuşuyor ve bağımsızlık hayalleri kuruyorlardı. Haçlılar gibi Bizans'tan nefret eden Ermeniler, Haçlı ordularını kendileri için bir şans olarak gördüler. Birinci Haçlı Seferi orduları daha İznik önündeyken başlayan, Kilikya'nın ve Fırat boylarındaki birçok kalenin zaptı sırasında da devam eden Haçlı-Ermeni dostluğu ve işbirliği, Doğu'daki ilk Haçlı Devletinin kuruluşunda önemli rol oynadı.

Urfa'nın Ermeni hâkimi Thoros, hileyle ele geçirdiği şehirde Türklere karşı bağımsızlığını koruyabilmek için yardım almak umuduyla Haçlı liderlerinden Baudouin de Boulogne'u yanına davet etti. Ermenilere yardımdan ziyade onların yaşadığı topraklara hâkim olmak niyetinde olan Baudouin, bu fırsatı değerlendirerek Kilikya'dan Urfa'ya gitti; önce Urfa'nın idaresini paylaştığı Thoros'u kısa süre sonra ortadan kaldırarak burada hâkimiyetini ilân etti (10 Mart 1098). Baudouin aslında Ermenilere karşı hiç bir zaman samimi olmamıştı, fakat başlangıçta kendi adamları az olduğu için Ermenileri idarede yüksek makamlara getirmiş, onları hoş tutmuş, kendi hizmetindeki Frankları yerli Ermeni hanımlarla evlenmeye teşvik etmiş, kendisi de bir Ermeni hanımla evlenmişti. Ancak zamanla birçok Haçlı şövalyesi yanına gelip hizmetine girince askerî gücü artan Baudouin, Ermenilere karşı tutumunu değiştirdi; onları buldukları makamlardan uzaklaştırdı, topraklarını ellerinden alarak kendi adamlarına verdi. Ermeni köylüler yeni efendilerinin hizmetinde çalışmaya başladılar. Ermeniler Haçlı şövalyelerinin durmadan kendi topraklarına akıp gelmelerini ve kendilerini aşağılamalarını nefretle karşıladılar; ayrıca şimdi eskisinden de fazla vergi ödemek durumundaydılar. Batılı din kardeşlerinin gerçek niyetini anlayan Urfa Ermenileri, Latin hâkimiyetinden kurtulmak için birçok defa teşebbüste bulundularsa da her seferinde şiddetle sindirildiler, büyük zulüm ve işkencelere maruz kaldılar. Zamanla civarda Ermenilerin elinde bulunan Keysun, Raban, Birecik, Gerger gibi diğer şehirlerde Haçlılar tarafından onların elinden alındı.

Toroslarda oturan Ermeniler, Birinci Haçlı Seferi sırasında Türkler tarafından kaybedilen Kilikya'ya yavaş yavaş yerleşip burada bir hâkimiyet kurdular. Haçlılarla Ermeniler arasında kurulan bağlar sayesinde bu siyasî teşekkül bölgede uzun süre varlığını devam ettirdi. Franklar ve Batı Hıristiyan dünyasıyla kurulan yakın ilişkiler neticesinde, Kilikya Ermeni hâkimi II. Leo, 1198 yılında kral olarak taçlandırıldı. Bunun karşılığında Leo, Alman İmparatoru VI. Heinrich'in yüksek hâkimiyetini tanımış ve onun çabaları neticesinde Kilikya'daki Ermeni Kilisesi, istemeyerek de olsa Papa III. Innocentius'a itaatini bildirerek şeklen Roma ile birleşmişti. Fakat Kilikya dışındaki Ermeni piskoposların çoğunun rızası olmadan yapılan bu anlaşma kavgalara ve bazı sorunlara yol açtı. Papalık tarafından istenen reformlar hiç bir zaman uygulanmadığından Ermeniler yarı bağımsız bir durumda kaldılar.

II. Leo, daha sonra torunu dolayısıyla Antakya üzerinde hak iddia edince Franklar ve Ermeniler arasındaki ilişkiler soğudu. Antakya Prinkepsi III. Bohemund'un 1201'de ölümünden sonra Antakya Frankları ve Kilikya Ermenileri arasındaki veraset savaşları yıllarca sürdü. Fakat daha sonra Latin-Ermeni-Moğol ittifakının Kutsal ülkeyi geri alma amacına hizmet edebileceği düşüncesiyle iki taraf arasında yakınlaşma çabaları tekrar başladı. Ermeniler, sadece Haçlılarla değil,

bağımsızlıklarını koruyabilmek için menfaatlerine göre Bizans'la, Türklerle ve Moğollarla da işbirliği yaptılar; duruma göre taraflardan birine meylettiler; her şeye rağmen 13. yüzyıl boyunca Haçlılar ve Moğolların müttefiki olarak faaliyetlerine devam ettiler. Doğu'da Haçlı ve Moğol hâkimiyetinin çöküşünden sonra 1337'de topraklarının büyük kısmı Türklerin eline geçti.

Bu dönemde Suriye ve Filistin'de yaşayan küçük Hıristiyan toplumlardan biri de Mârûnîler olup 12. yüzyılda Lübnan Dağları'nda yoğunluk kazanmışlardı. Monoteletist mezhebine mensup Mârûnî Kilisesi, Trablus Haçlı Kontluğu'ndaki en önemli *heretik* kiliseydi. Mârûnîler, Birinci Haçlı Seferi sırasında Haçlılara destek vermişlerdi. Haçlılar, Antakya'nın zaptından sonra güneye Kudüs'e doğru ilerlerken, Nisan 1099'da Arka'ya ulaştıklarında Mârûnîlerle Paskalya kutlamalarına katılmışlar, sonra Mârûnîler Haçlılara katılarak Kudüs'e kadar onlara rehberlik etmiş, 1102'de Trablus kuşatmasında da yer almışlardı. 1180 yılında Süryanî ayin ve geleneklerini muhafaza etmek şartıyla Roma'nın yüksek hâkimiyetini kabul eden Mârûnîler kendi inançlarını da terk etmediler. Birleşme kararı 1182'de Antakya'da gerçekleştirildi. Böylece papalık yüksek ruhani hâkimiyetinin tanınması şartıyla aykırı kilise adetlerine müsamaha göstermiş ve bu ilk birleşik kilise (*Uniat*)'ye izin vermiş oluyordu. Fakat bu durum herkesi memnun etmedi ve Mârûnîler ikiye bölündü, hatta bir halk hareketi oldu. Haçlılar kendilerine bağlı kalan grubu desteklerken, Latin aleyhtarları grup bu duruma şiddetle tepki gösterdi.

1187'de Kudüs'ü kaybeden Latinler, yerli Hıristiyanları ihanet ve komployla suçladılar. Selahaddin Eyyubî tarafından elçi olarak gönderilmiş olan Joseph Batit adlı Ortodoks bilgin Hıristiyanlar arasına nifak tohumları ekmek için gelmiş olan bir casus ve ajan olarak görüldü. Kraliyet ailesi ve asiller, Ortodoks ruhanilere hürmetkâr davransalar da yüksek ruhani sınıf tamamıyla Latin idi. Yerli Hıristiyanlar bayramlarda dilini ve adetlerini bilmedikleri ayinlere katılmaya zorlanmışlar, ibadetlerini serbestçe yerine getirebildikleri Müslüman hâkimiyetini özlemle anar duruma gelmişlerdi. Selahaddin Eyyübî Kudüs'ün Ortodoks cemaati ile temasa geçtiğinde bunlar kapıları açmayı vaat etmişlerdi; ancak buna gerek kalmadan şehir teslim oldu ve 2 Ekim 1187'de Selahaddin Kudüs'e girdi. Kudüs'te 88 yıldır devam eden Latin hâkimiyetinin son bulmasından sonra Haçlılar, sultanın izniyle şehirden çıkıp Sûr ve Antakya'ya giderlerken Ortodoks ve Yakubîler Kudüs'te kaldılar; Museviler de şehre yerleştiler. Hıristiyanlara ait kutsal yerlerin idaresi Ortodoks Kilisesi'ne teslim edildi. Haçlılar ise Kudüs'ü geri almak için düzenlenen fakat hedefine ulaşamayan Üçüncü Haçlı Seferi sayesinde her şeye rağmen Akka'yı ele geçirip İkinci Krallık adı altında bir asır daha bölgede tutunabildiler.

1204 yılında Doğu'ya düzenlenen ve hedefinden uzaklaşan yeni bir Haçlı Seferi ise Doğu ve Batı Hıristiyanları arasındaki uçurumun iyice derinleşmesi-

ne yol açtı. Bu sefer sırasında Batı kilisesi Doğu üzerinde geçici bir zafer kazanırken, Batılıların Bizans'ı zapt etme plânları da nihayet gerçekleşmiş oluyordu. Kudüs'ü geri almak ve kilise birliğini sağlamak arzusunda olan Papa III. Innocentius'un düzenlediği bu sefer, İslâm dünyasının o zamanki merkezi olan Mısır üzerine yapılacaktı. Fakat Venedik'in yönlendirmesiyle sefer Bizans'ı hedef aldı. 13 Nisan 1204'te İstanbul'u zapt eden Haçlılar, 900 yıldır Hıristiyan dünyasının merkezi olan şehri görülmemiş bir vahşetle yağmaladılar, ayırım yapmadan herkesi öldürdüler, kadınlara tecavüz ettiler. Hıristiyanlığın en kutsal kilisesi Ayasofya'ya atlarıyla giren Haçlılar, kutsal kitaplar üzerinde tepinin şarkılar söyleyerek zaferlerini kutladılar. Pek çok ikon ve kutsal emanet ya çalındı ya da tahrip edildi. Çok sayıda kültür ve sanat eseri de çalınıp götürüldü. Bu yağma ve tahribatın neticesinde İstanbul bütün ihtişamını kaybetti. İstanbul'da 57 yıl sürecek bir Latin hâkimiyeti başlarken Selanik, Yunanistan ve Pelopones'de de devletler kuruldu. Bizans bu şekilde parçalanırken İstanbul'dan kaçan ileri gelenler biri Epiros'ta diğer İznik'te Bizans'ın uzantısı olan iki devlet kurdular. İstanbul'un ilk Latin patriği Venedikli Thomas Morosini oldu. Roma'nın üstünlüğünü tanınması istenen Ortodoks patrik pek çok piskoposla İznik'e kaçtı. Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra kiliselerin birleşme umudu tamamen çöktü. 1261'de Bizanslılar İstanbul'u Latinlerden geri alsalar da Bizans Devleti bir daha asla eski gücüne kavuşamadı. Türklere karşı Bizans'a, Hıristiyan din kardeşlerine yardım sloganlarıyla yola çıkan Haçlılar, aksine Bizans'a indirdikleri bu darbe ile Anadolu'daki Türk kudretinin daha da artmasına yardımcı oldular.

Daha sonra Süveyş ve Akkâ üzerinden Müslümanları kısıp Kudüs'ü ele geçirebilmek niyetiyle Mısır'a düzenlenen Beşinci Haçlı Seferi (1218-1221) büyük bir hayal kırıklığıyla sonuçlanınca, bundan Mısır'ın yerli halkı zarar gördü; Melki veya Kopt hepsinin vatandaşlık hakları kısıtlandı, kiliseleri kapatıldı, ağır vergiler konuldu.

1365 yılında Kıbrıs Kralı I. Pierre'in çabalarıyla düzenlenen ve hedefi Kutsal Ülke'yi geri almak olan Haçlı Seferlerinin sonuncusu da yerli Hıristiyanlar için büyük sıkıntılara yol açtı ve Doğu-Batı ilişkilerini çok olumsuz etkiledi. Venedik'te toplanan güçlü bir Haçlı donanması Memlûk hâkimiyetindeki İskenderiye'yi zapt ettikten sonra şehrin bütün zenginliklerini korkunç bir şekilde yağmalayıp halkı kılıçtan geçirdi. Sadece Müslümanlar ve Yahudiler değil yerli Hıristiyanlar da vahşice katledildiler; Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi 5000'den fazla kişi esir alındı. Haçlılar elde ettikleri muazzam ganimetle ülkelerine geri döndüler. Bu katliam yarım yüzyıldan beri Avrupa ve Kıbrıs ile barış içinde devam eden ilişkilerin bozulmasına yol açtı. O vakite kadar Müslüman ülkelerindeki Hıristiyan tebaaya iyi davranılmış, hakları korunmuş, Hacılar rahatça kutsal yerleri ziyaret edebilmişlerdi. Fakat bu

olaydan Kutsal Mezar Kilisesi üç yıl süreyle kapatıldı, ticarî ilişkiler kesildi ve Akdeniz ticareti durdu.

Sonuç olarak “kutsal toprakları kurtarmak ve Doğu Hıristiyanlarına yardım” sloganıyla düzenlenen ve bölgede Latin hâkimiyetinin kurulmasına yol açan Haçlı Seferleri, tam tersine yerli Hıristiyanlar açısından büyük sıkıntılara yol açtı. Haçlı orduları topraklarından geçtikleri Doğulu Hıristiyanlara kötü muamele ettiler. Haçlı Seferleri sırasında Batılı Hıristiyanlar, Doğulu din kardeşlerinin topraklarında sebep oldukları yağma ve tahribat yüzünden tabiatıyla dostça karşılanmadılar. Batılılar da kendilerine tamamen yabancı olan Doğulu Hıristiyanlara karşı öfke ve kıskançlık duydular. İki taraf arasındaki zıtlık açıkça ortaya çıktı.

Anadolu, Suriye ve Filistin’in yerli Hıristiyan toplumları, Haçlı Seferlerinden umduklarını bulamadılar. Latinler; Suriye ve Filistin’de kurdukları devletlerde kendilerine tabi kırdıkları yerli Hıristiyanlara ikinci sınıf tebaa muamelesi yaparak onları hiç bir zaman kendileriyle eş görmediler. Açıkça “Frank olan ve Frank olmayan” ayrımının var olduğu yeni düzende yerli Hıristiyanlar hep küçümsendi, kendilerine idarede görev verilmedi, dinî inançlarına da saygı gösterilmedi; malları ellerinden alındığı gibi pek çok defa ağır işkencelere, katliamlara maruz kaldılar.

Haçlı Seferleri Hıristiyanların birleştirmesi ve tekrar kilise birliğinin sağlanması amacına hizmet etmediği gibi Doğu ve Batı Hıristiyanları arasındaki ayrılığı daha da artırdı. Artık iki taraf arasında aşılması mümkün olmayan bir uçurum vardı. Bu seferler fiilen sona erdiğinde Hıristiyanlar üç gruba bölünmüşlerdi: Doğu Ortodoks kiliseleri, Roma’ya sadık kiliseler ve kendi geleneklerini muhafaza eden bağımsız kiliseler.

Türklere karşı Bizans’a yardıma geldiklerini iddia eden Haçlılar, en büyük zararı Bizans’a verdiler. Batılılar, 1204’te Bizans’ı zapt etme emellerini gerçekleştirirken, Bizans din kardeşlerinden aldığı bu darbenin etkisinden bir daha kurtulamadı. 1261’den sonra artık zayıf bir devlet olarak varlığını sürdürdü. Böylece Hıristiyanların savunma mevziini yıkan Haçlılar, bölgede Türk kudretinin artmasına ve Türklerin boğazları aşarak Batıya ilerlemelerine yardımcı olmuşlardı.

Bibliyografya

Anna Komnena, *Aleksias*, terc. E.A. Dawes, *The Alexiad*, London, 1928; terc. B. Umar, *Alexiad*, İstanbul, 1996; Süryanî Mikhaîl, *Chronique de Michel le Syrien, patriarche jacobite d’Antioche (1166-99)*, neşr. ve terc. J.B. Chabot, 4 cilt, Paris, 1899-1924; Türkçe terc. H.D. Andreasyan, *Süryanî Keşiş Mihail’in Vekayinâmesi*, 2 cilt (TTK. henüz neşredilmedi); Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*, terc. H.D. Andreasyan, TTK, Ankara 1987; Willermus Tyrensis, terc. E.A. Babcock-A.C. Krey, *A History*

of Deeds Done Beyond the Sea, By William Archbishop of Tyre, 2 cilt, New York, 1943. Altan, E., "Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu / Anatolia After the Fourth Crusade", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı, 42, İstanbul, 2007, s. 65-74, s. 75-84; Atiya, A.S., *The Crusaders in the Later Middle Ages*, London, 1938; Demirkent, I., "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı, 35, (1994), s. 65-78; aynı mlf., *Haçlı Seferleri*, İstanbul, 1997; aynı mlf. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1146)*, I-II, TTK, Ankara 1987-1990; Küçüksipahioğlu, B., "İstanbul'un Lâatinler Tarafından İşgali", *2005-2006 Fatih Sempozyumu I-II Tebliğler*, İstanbul, 2007, s. 126-135; aynı mlf., "Haçlı Seferlerinin Başından 1204'e Kadar Batılıların Bizans'ı Zapt Etme Plânları / The Western Plans to Capture Byzantium from the Beginnings of the Crusaders to 1204", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 42, (2005), s. 47-63; Prawer, J., *The Crusaders' Kingdom: European Colonialism in the Middle Ages*, London, 2001; Riley-Smith, J., *The Crusades, A Short History*, London, 1987; Runciman, St., *Haçlı Seferleri Tarihi*, terc. F. Işıltan, 3 cilt, Ankara, 1989-1992; Setton, K.M. (ed.), *History of the Crusades*, V, London, 1984; Smail, R.E., *The Crusaders in Syria and the Holy Land*, New York, 1973.